

Předurčující otázky v řízení před státním notářstvím

Преюдициальные вопросы в нотариальном производстве

Präjudizielle Fragen in dem Verfahren
vor dem staatlichen Notariat

JINDŘICH HRDLÍČKA

I

Vztahy mezi řízením před státním notářstvím a občanským řízením soudním jsou různorodé a pro teoretické zkoumání neobyčejně lákavé. Jestliže si tato studie vzala za úkol podrobit hlubšímu rozboru z těchto vztahů ten jejich úsek, kde mají základ v ustanovení § 18 not. řádu (zák. č. 95/1963 Sb.), je to nejen proto, že se zde vztah mezi oběma řízeními za určité situace přímo upravuje zákonem, a tak se problematika tohoto vztahu konkrétně aktualizuje, ale i z toho důvodu, že při používání tohoto ustanovení v praxi vzniká i za jeho poměrně nedlouhé existence řada pochybností.¹⁾

Kdybychom zkoumali ustanovení § 18 not. řádu bez znalosti bližších souvislostí, zůstala by nám jeho ratio legis patrně skryta, zejména máme-li na mysli vlastní význam výrazu ratio. Je totiž skutečně na první pohled těžko pochopitelný postoj zákonodárce, který nejprve káže jednomu státnímu orgánu — notářství, projednávajícímu věc v mezích zákonem mu svěřené pravomoci, aby se za zákonem předvídané situace dalšího projednání a rozhodnutí zdržel a vyčkal, až o otázce, do níž se nemá tento orgán pouštět, rozhodne orgán jiný — zpravidla soud — a pak, když pro nezáměr účastníků k rozhodnutí tohoto jiného orgánu nedojde, ukládá prvému, aby v řízení pokračoval a sám i o této otázce rozhodl. (Přitom necháváme zatím stranou ne právě šťastnou a přesnou formulaci tohoto ustanovení.)

Sledujeme-li však kořeny této zákonné úpravy do minulosti, zjistíme, že s problémem tohoto druhu — byť i v poněkud jiné podobě — se potýkal zákonodárce na území našeho státu již před více než sto lety a ne vždy s úspěchem. Skutečnost, že platná úprava je pocitována jako ne

¹⁾ Dokladem toho je podnětný článek P. Rolka, K problematice § 18 not. ř. v Socialistické zákonnosti č. 5/1966.

zcela vyhovující, nelze tedy připisovat jen na vrub jí samé. Má zřejmě příčiny hlubší.

Problematika, o níž nám jde, objevovala se v minulosti ovšem v jiné relaci. Nikoli v poměru rozhodujících orgánů, soud — notářství, nýbrž ve vztahu dvou druhů řízení, sporného a nesporného. Před r. 1949 (zák. č. 201/1949 Sb. o notářství) nebyla totiž notářství svěřena rozhodovací činnost, takže otázka, kdo z obou orgánů má o určité otázce rozhodovat, nebyla aktuální. Zato až do 31. ledna 1950 existovalo na území našeho státu dvojí civilní řízení, sporné a nesporné, z nichž poslední bylo co do základních ustanovení jednotně upraveno zákonem č. 100/1931 Sb. (jako ustanovení zvláštní zůstala v platnosti zejména některá ustanovení tzv. nesporného patentu z r. 1854). Připomínáme tuto skutečnost proto, že nám pomůže osvětlit důvody, jež vedly k platné zákonné úpravě, a hledat cesty, jak odstranit potíže, s nimiž se praxe při používání § 18 not. ř. setkává.

Je vůbec poučné alespoň v hrubých rysech načrtnout obraz *vývoje právní úpravy* otázky, jež je dnes upravena v § 18 not. ř. Neuškodí uvědomit si jeho podstatu: Stanoví, jak má postupovat státní notářství v případech, že nemůže rozhodnout proto, že jeho rozhodnutí závisí na sporné skutečnosti. Ještě si hned teď připomeneme, že toto ustanovení je obsaženo v obecných ustanoveních o řízení před st. notářstvím, takže platí pro všechny druhy rozhodovací činnosti st. notářství, a že zvláštní ustanovení připomínající toto obecné ustanovení nalezneme jen v hlavě čtvrté, upravující řízení o úschovách (§ 73 odst. 3 not. ř.).

Nesporný patent z r. 1854 měl jednak obecné ustanovení v § 2 č. 7 o případech, kdy rozhodnutí v nesporném řízení závisí na projednání sporných právních nebo skutkových okolností, jednak speciální ustanovení pro dědické řízení v případech odporujících si dědických přihlášek (§§ 125 a 126). Obecné ustanovení bylo nahrazeno § 25 zák. č. 100/31, kdežto zvláštní ustanovení §§ 125 a 126 nesp. patentu byla ponechána v platnosti a zrušena spolu se zákonem č. 100/31 o základních ustanoveních soudního řízení nesporného teprve občanským soudním řádem z r. 1950, který odstranil rozdíl mezi řízením sporným a nesporným. Proto také neměl obč. soud. řád z r. 1950 již obecného ustanovení, nýbrž jen zvláštní ustanovení o odporujících si dědických přihláškách (§ 331) a o nesouhlasu s vydáním úschovy (§ 366). Tento právní stav trval až do účinnosti nyní platného obč. soud. řádu a not. řádu.

O principech dřívějších úprav se zmíníme v souvislosti s výkladem o jednotlivých bodech nynější úpravy, pokud to bude třeba k lepšímu osvětlení problému.

II

Kdy tedy jsou dány podmínky pro postup předepsaný v § 18 not. ř. a záležející v podstatě v tom, že st. notářství poskytne účastníku příležitost, aby si dal vyřešit „spornou skutečnost“, na níž závisí rozhodnutí st. notářství, v soudním, popřípadě v jiném řízení?

Především je třeba vyjasnit, co *miní zákon skutečností*, na níž závisí rozhodnutí st. notářství.

Nabízí se tu především srovnání s ustanovením § 25 zák. č. 100/31 Sb. Text tohoto ustanovení mluvil především jasně o předurčující otázce, jež tu je podle něho tehdy, závisí-li rozhodnutí od předcházejícího zjištění práva nebo právního poměru, a připouštěl, aby toto zjištění se stalo v nesporném řízení, i když toto právo nebo právní poměr byly mezi účastníky sporné. Dovoľoval však, aby nesporný soudce odkázal účastníky na řízení sporné nebo správní, jestliže rozhodnutí o předurčující otázce záviselo na zjištění skutečností. Rozlišoval tedy jasně mezi předurčující otázkou a skutečnostmi, jež tvoří její skutkovou podstatu. Podobně § 331 o. s. ř. z r. 1950 přikazoval soudu, který projednává dědictví, aby odkázal dědice na žalobu, jestliže rozhodnutí o dědickém právu závisí na zjištění sporných skutečností, kdežto v případech, kde tomu tak nebylo, měl soud rozhodnout o potvrzení nabytí dědictví přímo sám.

Znění § 18 not. ř. na shora položenou otázku odpověď nedává, důvodová zpráva se pak o tomto ustanovení vůbec nezmiňuje.²⁾

Skutečností v občanském soudním řízení rozumíme v teorii předměty a jevy vnějšího světa a jejich podstatu, zákonitost, vnitřní vlastnosti a vzájemné vztahy.³⁾ V tomto smyslu je také tohoto výrazu používáno na různých místech občanského soudního řádu i notářského řádu (např. §§ 121, 127, 128/2, 157/2, 228 a) o. s. ř., §§ 37, 53 not. ř.).

Nezbývá než dopátrat se jinými úvahami pravého významu výrazu „skutečností“, přičemž nám jde zejména o to, zda je ho zde použito ve smyslu prejudiciální otázky. Tou rozumíme takovou právní skutečnost (právo, právní poměr), jejíž existence či neexistence by měla vliv na rozhodnutí věci soudem (zde st. notářstvím) projednávané a která sama může být předmětem řízení u soudu nebo jiného řízení.⁴⁾

Opěrný bod svých úvah nalézáme v té části zkoumaného ustanovení, kde se mluví o přerušení řízení před st. notářstvím až do rozhodnutí o sporné skutečnosti v soudním, popř. v jiném řízení. Jaká „skutečnost“ může být předmětem soudního rozhodnutí, popř. rozhodnutí v jiném řízení?

Pokud jde o soudní řízení, dává nám jasnou odpověď § 80 o. s. ř., který připouští žalobu na určení jen ohledně právního vztahu nebo práva, tedy nikoli na určení skutečnosti ve smyslu shora vytčeném. Ostatně v procesualistické literatuře bylo vždy zastáváno stanovisko, že se nelze

²⁾ Důvodová zpráva k § 331 o. s. ř. z r. 1950 k odůvodnění toho, že dědic je odkazován s uplatněním svého práva na žalobu, uvádí, že by nebylo účelné, aby tam, kde rozhodnutí závisí od zjištěných sporných okolností, musel soud rozhodovat o těchto otázkách z úřední povinnosti v rámci řízení o projednání pozůstalosti.

³⁾ Občanské právo procesní, Orbis 1964, str. 174.

⁴⁾ Tak Komentář k § 70 obč. s. řádu z r. 1950. Vědomě nepoužívám termínu „otázka předběžná“ zavedeného obč. soud. řádem z r. 1950, neboť nevystihuje podstatu vztahu prejudiciality, jež je vztahem kauzality a nikoliv časového sledu. Tento termín máte i proto, že platný obč. soud. řád používá tohoto výrazu ve významu prozatímnosti (§§ 74 a 77 o předběžných opatřeních).

dožadovat určení pouhé skutečnosti, pokud to zákon výslovně nepřipustil (např. § 228 rak. civ. soud. řádu, o určení pravosti listiny, již má být použito jako důkazního prostředku). To nepochybně musí platit i o jiném řízení nežli soudním. Jestliže však skutečnost ve smyslu skutkové okolnosti nemůže být předmětem samostatného řízení a rozhodnutí, pak není tou skutečností, jakou má na mysli § 18 not. ř. Že nelze rozumět skutečností, o níž mluví § 18 not. ř., okolnost skutkovou, plyne i z toho, že toto ustanovení počítá s možností odstranění spornosti této skutečnosti dohodou. O skutečnosti v tomto smyslu nemohou se však strany dohadovat s účinky, že by rozhodující orgán musel z takto určené skutečnosti vycházet i tehdy, kdyby měl pochybnosti, že shodná tvrzení účastníků skutečnosti neodpovídají.

Z toho tedy plyne, že *pod spornou skutečností, o níž mluví § 18 not. ř., nemůžeme rozumět nic jiného nežli otázku prejudiciální.*

Jde nyní o to, *kdy st. notářství „nemůže rozhodnout“* proto, že jeho rozhodnutí závisí na otázce prejudiciální. Tato otázka může být mezi účastníky sporná buď proto, že se rozcházejí v názoru na to, jaký právní důsledek vyplývá z nesporného skutkového stavu, nebo proto, že již sám tento skutkový stav je mezi nimi sporný. Nepochybně je tento druhý případ může mít zákon na mysli. Nelze se domnívat, že by zákon předpokládal u notáře menší způsobilost řešit právní otázky nežli u soudu, popř. jiného orgánu. Pro toto řešení mluví i historický výklad. Tak již zmíněný § 25 zák. č. 100/31 Sb. dovoloval soudci nespornému odkázat účastníky na soudní řízení sporné nebo řízení správní jen v případě, že jeho rozhodnutí záviselo na zjištění skutečnosti, tedy zůstala-li spornou otázka skutková, a stejně § 331 o. s. ř. z r. 1950 upravující postup soudu projednávajícího dědictví (což platilo i pro projednávání dědictví před st. notářstvím, když jím bylo projednáváno z příkazu soudu — § 31 zák. č. 201/49 Sb., § 21 zák. č. 116/51 Sb., nebo později na základě přímé pravomoci svěřené mu zákonem — § 2–4 zák. č. 52/54 Sb.).

U sporných otázek právních není tedy nutkavého důvodu vylučovat je z kognice st. notářství, takže je-li předurčující otázka sporná mezi účastníky jen po stránce právní, musí si ji vyřešit státní notářství přímo samo.

Snad je zbytečné blíž odůvodňovat, že účinky, které se sporností otázky spojuje § 18 not. ř., nastávají jen v případě, že otázka je sporná mezi účastníky, tedy nikoliv mezi účastníky a osobou třetí. Plyne to totiž z díkce citovaného ustanovení. Toto zjištění ovšem nevylučuje, že otázka sporná mezi účastníky se týká právního vztahu některého z nich k osobě třetí (např. k věřiteli či dlužníku při spornosti pasív či aktiv pozůstalosti).

U sporných otázek skutkových mluví pro přednostní kompetenci soudu (i když jen potenciální) účast soudců z lidu na soudním rozhodování, neboť hlavní význam jejich účasti je právě při zjišťování skutkového stavu. Pokud jde o řízení správní, tento argument odpadá.

Při zkoumání, zda jde o otázku prejudiciální, tedy o otázku po určení právního vztahu nebo práva, je ovšem nutno vycházet z pravé podstaty

žádaného určení. Jinak bychom nesprávně vylučovali z okruhu předurčujících otázek takové případy, kde by podle slovního vyjádření předmětu určení šlo zdánlivě toliko o určení skutečnosti v užším smyslu, tedy skutkové okolnosti. Tak by tomu bylo např. při určení pravosti či nepravosti testamentu, kde ve skutečnosti nejde jen o to, zda písemnost pochází od zůstavitele, nýbrž o to, zda bylo či nebylo založeno dědicovo právo. Stejně tomu bude např. s prejudiciální otázkou dědické nezpůsobilosti z důvodu spáchání trestného činu (§ 469 obč. zák.), který je předmětem trestního řízení (kde ovšem st. notářství pouze přeruší řízení, neboť nemůže účastníkovi ukládat, aby vyvolal rozhodnutí o této otázce), nebo s otázkou, zda jde o obytnou místnost v domě, záleží-li na tom určení povahy domu jako rodinného domku při výkonu rozhodnutí prodejem nemovitosti (§ 80 not. ř.).⁵⁾

Z tohoto hlediska je nutno posuzovat i případy spornosti aktiv nebo pasív dědictví, kde § 34 odst. 3 not. ř. výslovně prikazuje postupovat podle § 18 not. ř. I v těchto případech jde o určení dědicova práva, které podle výsledku tohoto určení bude širší či užší.

Totéž lze říci mutatis mutandis o postupu předepsaném v § 35 not. ř. v případě, že zůstavitel měl s pozůstalým manželem věci v bezpodílovém spoluvlastnictví.

K tomu je vhodné poukázat i na to, co o této věci říká F. Štajgr (Procesní podmínky a jejich zjišťování, Acta Universitatis Carolinae, Iuridica 1–2/66, str. 8), když upozorňuje, že skutkové tvrzení a právní tvrzení jsou relativní pojmy, takže to, co v jedné souvislosti je skutkovým tvrzením, může být v jiné souvislosti tvrzením právním, a dále, že právní tvrzení je vždy zhodnocením, hodnotícím závěrem z nějakého nebo nějakých skutkových tvrzení, takže obsah skutkového tvrzení je vždy v poměru k právnímu tvrzení, jež bylo z něho vyvozeno, konkrétnější a ono v poměru k tomuto abstraktnější, obecnější, a konečně že autoritativní právní hodnocení v soudním řízení provádí jen soud (tzn. nikoliv účastníci, tedy v řízení před stát. notářstvím jen notář, pozn. Hrdlička).

Správnost závěru našich úvah, které ukázaly, že podle ustanovení § 18 n. ř. dochází k přerušení řízení za tím účelem, aby účastníkům řízení byla dána příležitost dát si rozhodnout prejudiciální otázku v řízení jiném, lze podepřít konečně i poukazem na obdobný případ v soudním řízení, kde dochází k přerušení řízení. Máme na mysli ustanovení § 109 o. s. ř. (a jeho předchůdce § 70 o. s. ř. z r. 1950), které jak v odst. 1 písm. b), kde se nařizuje přerušení řízení, tak v odst. 2 písm. c), kde se přerušení připouští, mluví nikoliv o skutečnosti, nýbrž o otázce, na níž závisí rozhodnutí soudu nebo která může mít pro jeho rozhodnutí význam (ustanovení § 70 o. s. ř. z r. 1950 stojí pod margin. rubrikou Předběžné otázky).

⁵⁾ Naproti tomu nebude přípustný postup podle § 18 not. ř. např. v případě, že je mezi dědici sporná hodnota věci patřící do pozůstalosti, neboť nejde o otázku předběžnou, jež by mohla být předmětem jiného řízení. (Tedy ne proto, že jde o otázku patřící do pravomoci st. notářství, jak se domnívá Rolko v cit. článku.)

Nelze se domnívat, že by se od zásad vyjádřených v těchto ustanoveních chtěl not. řád odchýlit a modifikovat tak ustanovení § 80 o. s. ř.

III

Všimněme si nyní blíže následků, jež podle zákona mají nastat v případě, že rozhodnutí stát. notářství závisí na předurčující otázce, jejíž skutkový základ zůstal mezi účastníky sporný i potom, kdy stát. notářství provedlo šetření k jejímu objasnění.

Státní notářství má podle § 18 not. ř. v takovém případě přerušit řízení až do rozhodnutí o sporné skutečnosti (tj. prejudiciální otázce) v soudním, popř. jiném řízení a uložit jednomu z účastníků, aby ve lhůtě kterou mu stanoví, podal návrh na zahájení řízení, v němž bude o této prejudiciální otázce rozhodnuto. Nevyhoví-li účastník tomuto příkazu, má státní notářství v řízení pokračovat a rozhodnout o této otázce samo.

Z toho především plyne, že šetření k objasnění sporné otázky, jež má stát. notářství nejprve provést, je kvalitativně jiné nežli zjišťování, které má být provedeno v onom řízení, na něž je účastník odkazován. Jinak by totiž nemělo smysl účastníka na toto řízení odkazovat a bylo by na místě, aby podle výsledků tohoto šetření rozhodlo stát. notářství rovnou samo. Intenzita i směr tohoto šetření budou tedy určovány spíše snahou umožnit účastníkům odstranění rozporů, o čemž svědčí i použitá zákonná dikce („zůstala mezi účastníky sporná i po šetření provedeném stát. notářstvím k jejímu objasnění“). Jestliže — jak jsme si řekli — je odkázání účastníků s prejudiciální otázkou na jiné řízení namísto jen tehdy, zůstal-li sporný její skutkový základ, pak z toho plyne, že snaha o odstranění rozporů mezi účastníky, jež má vést podle výslovně vyjádřené intence zákona k dosažení dohody, cílí i k odstranění rozporů v líčení skutkového podkladu prejudiciální otázky právě z tohoto důvodu sporné. Tu však vyžaduje bližšího vysvětlení ustanovení § 18 not. ř., pokud podmiňuje přerušení řízení a odkázání účastníka na soudní, popř. jiné řízení tím, že nebylo mezi účastníky dosaženo dohody, i když tento výklad částečně vybočuje z mezí zvoleného tématu (prejudiciální otázky). Řekli jsme, že důvodem přerušení může být předurčující otázka jen tehdy, jestliže sporným zůstal skutkový základ této otázky, neboť autoritativní právní hodnocení provádí stát. notářství samo. Právě tak jen jemu náleží posoudit, zda ta nebo ona skutečnost je pochybná. V případě, že skutkový základ se jeví stát. notářství nesporným, musí si z něho vyvodit příslušné právní posouzení samo, i když v hodnocení tohoto skutkového základu po stránce právní se mínění účastníků rozcházejí. Jakou úlohu za tohoto stavu může sehrát dohoda účastníků?

Při zásadě materiální pravdy, jejíž dodržování i v řízení před stát. notářstvím je výslovně stát. notářství uloženo v základních ustanoveních not. řádu (§ 4 odst. 1), nemůže být pochyby o tom, že slovům o dohodě mezi účastníky lze rozumět jen tak, že zákon tu má na mysli, pokud jde o sporné skutečnosti, shodné tvrzení účastníků o existenci či neexistenci

určité skutečnosti, tedy přesněji nežli dohodu — shodu účastníků o této věci. Taková shoda — jinými slovy nesporné tvrzení účastníků — nebrání však tomu, aby stát. notářství správnost takového skutkového tvrzení zkoumalo. To by nebylo ve shodě se zásadou materiální pravdy, jejíž podstata záleží v tom, že procesněprávní předpisy, které se o ní opírají, neobsahují žádné takové ustanovení, které by znemožňovalo nebo aspoň ztěžovalo zjištění objektivní pravdy.⁶⁾ Jestliže tedy stát. notářství má pochybnosti o tom, zda shodné tvrzení účastníků není ve shodě s objektivní pravdou, má povinnost tyto pochybnosti odstranit vlastním šetřením a v případě, že se mu to touto cestou nepodařilo, pokusit se o to, aby předběžná otázka, jejíž skutkový základ zůstal pro stát. notářství — bez zřetele na jiné hodnocení účastníků — pochybný, byla závazně rozhodnuta soudem nebo jiným příslušným orgánem. Nevede-li ani tento postup k cíli proto, že účastník nepodal návrh na zahájení řízení před soudem nebo jiným orgánem, pak si musí stát. notářství — jestliže jeho pochybnosti trvají — samo předurčující otázku rozřešit bez ohledu na shodné tvrzení účastníků.

Není ovšem vyloučeno, že dohoda, o níž mluví § 18 not. ř., bude skutečnou dohodou v tom smyslu, že se jí upravují právní vztahy, tedy práva a povinnosti účastníků. Lze si např. představit tento případ: Účastníci se ve smlouvě o prodeji nemovitosti dohodnou, že smlouva se stane perfektní, nebude-li jedním z nich do stanovené lhůty souhlas odvolán. Po uplynutí lhůty ohlásí druhý účastník smlouvu k registraci, první však tvrdí, že včas svůj souhlas odvolal. Má-li stát. notářství o registraci rozhodnout, musí mít nepochybně nejdříve rozřešenu otázku existence smlouvy. Tato otázka může být nepochybně rozřešena dohodou účastníků, neboť oni určují, jak upraví práva a povinnosti, jež měla být onou smlouvou založena.

To však bude patrně případ celkem výjimečný, neboť na úseku rozhodovací činnosti stát. notářství, kde aplikace § 18 not. ř. je nejpraktičtější — v řízení o projednání dědictví — dohody účastníků o předurčující otázce budou zpravidla vyloučeny. Tak např. nebude se moci dohodnout intestátní dědic s osobou povolanou k dědictví zřejmě neplatným testamentem na tom, že testament je platný. Stát. notářství, jemuž např. z porovnání písma zůstavitele je jasné, že testament nebyl psán zůstavitelem, nesmí z takové dohody vycházet, nýbrž projedná dědictví bez ohledu na tuto osobu. Postup podle § 18 not. ř. tu nepřichází v úvahu již proto, že ona osoba není vůbec účastníkem řízení podle § 28 not. ř., poněvadž o ni nelze mít důvodně za to, že je zůstavitelovým dědicem. Nemůže se jím stát jen tím, že skutečný dědic ji za dědice uznává, neboť dědění nastává jen za podmínek zákonem stanovených.

Leč ani v případě pouhé důvodné pochybnosti o platnosti testamentu ze strany stát. notářství nelze tuto pochybnost odstranit dohodou účastníků, a to ze stejných důvodů. Proto není místa ani pro úvahy o schva-

⁶⁾ Občanské právo procesní, Orbis 1964, str. 75.

lování dohod, jimiž by se měla řešit předurčující otázka. Jak soudní smír (arg. „skončit soudní řízení — § 99 odst. 1 o. s. ř.), tak dohoda o vypořádání dědictví — § 39 odst. 2 not. ř., § 482 obč. zák., schvalované soudem, popřípadě stát. notářstvím, mohou mít za předmět toliko věc samu. K tomu třeba jen dodat, že subjekty dohody o vypořádání dědictví mohou být jen dědici, že tedy je logicky vyloučeno, aby se teprve touto dohodou někdo dědicem stal.

Jestliže se ovšem otázka, která je pro rozhodnutí stát. notářství prejudiciální, stala předmětem samostatného soudního řízení a rozhodnutí, pak nepochybně může být i ona vyřešena smírem s účinky pravomocného rozhodnutí, byl-li smír soudem schválen (§ 99 odst. 3 o. s. ř.), a závazně i pro prejudikované rozhodnutí stát. notářství. Zárukou, že ani touto cestou nebude umožněno dosáhnout výsledku, který by byl v rozporu se zákonem nebo zájmem společnosti, je zákonem požadované schválení smíru, které soud odepře, jestliže takový rozpor shledá. Je však nutno připustit, že soud zpravidla nebude mít pro svůj úsudek pro rozhodnutí, zda má smír schválit či nikoliv, tak spolehlivé podklady jako stát. notářství (zejména z hlediska sledovaného snad poplatkového úniku). Měl by si proto zpravidla vyžádat i vyjádření stát. notářství.

IV

Jsou-li dány podmínky stanovené v první větě § 18 not. ř., má státní notářství řízení přerušit. Zákon tu nedává (na rozdíl od § 25 zákona č. 100/1931 Sb. o základních ustanoveních soudního řízení nesporného a ve shodě s ust. § 331 o. s. ř. z r. 1950) stát. notářství na vůli, zda zvolí tento postup či zda rozhodne o předurčující otázce podle 2. věty tohoto ustanovení samo (arg. slovo „přerušit“). Jestliže však účastník, jemuž stát. notářství hodlá uložit, aby se obrátil na soud nebo jiný orgán s návrhem na rozhodnutí této otázky (a tento úmysl účastníkům sdělilo), prohlásí, že tuto cestu nenastoupí, pak by se podle mého názoru ukládání lhůty k podání návrhu stávalo samoúčelnou formalitou. Vedlo by to jen ke zbytečnému průtahu ve vyřízení věci v rozporu s požadavkem rychlosti a hospodárnosti řízení zdůrazněným v § 4 odst. 1 not. ř. Obava z oslabení procesní ochrany, někdy v praxi projevovaná, nemá opodstatnění, neboť použití této formy ochrany práv účastníků je přece dáno zákonem na vůli účastníkům.

Možno jen dodat, že stanovení povinnosti stát. notářství přerušit řízení je specifikum tohoto ustanovení v poměru k ustanovením § 109 odst. 2 písm. c) a § 135 o. s. ř., která by zde jinak plně platila podle § 25 not. ř.

Teoreticky je nepochybně velmi lákavá otázka, co vede (vedlo) zákonodárce k tomu, že dává přednost rozhodnutí sporné předurčující otázky jiným orgánem než stát. notářstvím. I tu je poučný byť jen letmý retrospektivní pohled. Ustanovení § 2 č. 7 nesp. patentu z r. 1854, které odkazovalo rozhodnutí o sporných otázkách — a to bez rozdílu, zda šlo o otázky skutkové či právní, které se vyskytly v řízení nesporném — na

pořad práva, tj. na řízení sporné, bylo v literatuře⁷⁾ charakterizováno jako projev nedůvěry absolutistického zákonodárce k soudci, který bez vyžádání právního stanoviska stran ve sporném řízení není s to spolehlivě sporné otázky řešit. Ustanovení §§ 125 a 126 téhož patentu o odporujících si dědických přihláškách bylo zdůvodňováno nevhodností zjišťování podkladů pro rozhodnutí nesporného soudu v řízení nesporném. Stejnými úvahami o vhodnosti či nevhodnosti řídil se zákonodárce i při normování § 331 o. s. ř. z r. 1950 (viz pozn. č. 2), tedy v době, kdy rozdíl mezi sporným a nesporným řízením byl odstraněn. Jestliže však nedovoloval v případech tam uvedených, aby soud (později notář) spornou prejudiciální otázku sám řešil v řízení o projednání pozůstalosti, a soud (notář) byl povinen odkázat účastníka s touto otázkou na žalobu, pak nepochybně hodnotil rozdílně upotřebitelnost řízení o projednání dědictví podle hlavy šesté části druhé obč. soud. řádu a řízení o žalobách („v ostatních věcech občanskoprávních“) pro projednání a rozhodnutí těchto otázek.

Ustanovení § 18 not. ř. se netýká (na rozdíl od § 125 nesp. pat. a § 331 o. s. ř. z r. 1950 a ve shodě s § 2 č. 7 nesp. pat. a § 25 zák. č. 100/31 Sb.) toliko řízení o projednání dědictví — i když v něm bude daleko nejčastěji používáno — nýbrž řízení o všech věcech, v nichž rozhodovat náleží stát. notářství. Předešlý závěr o kvalitativně menší upotřebitelnosti řízení před stát. notářstvím ve srovnání s řízením soudním platí však nepochybně i zde, i když důvodová zpráva k not. řádu, jak již řečeno, o tom mlčí. V čem však tento jev konkrétně záleží a jaké jsou jeho příčiny?

Nepochybně je to především různá povaha orgánů, před nimiž táž otázka může být rozhodována. Základní rozdíl mezi stát. notářstvím a soudem — když, jak jsme řekli, co do právnické erudice tu rozdílů není — je v tom, že soudcům je již ústavou zaručena nezávislost při rozhodování, zatímco u notářů žádnou takovou zákonnou záruku nemáme. Tento rozdíl je tím významnější, že v řadě věcí, svěřených dnes stát. notářství, rozhodoval dříve soud (dědictví, umořování listin, úschovy, výkon rozhodnutí prodejem nemovitosti), popřípadě notářství fungovalo jen z příkazu soudu.⁸⁾ Přitom v některých činnostech jde o velmi významné rozhodování konstitutivního charakteru představující hluboké zásahy do právní sféry občanů (např. vypořádání dědictví). To patrně vedlo k tomu, že v SSSR bylo přijato ustanovení (čl. 6 odst. 2 nařízení o státním notářství v RSFSR z 30. 9. 1965), podle něhož je stát. notářství při výkonu notářské činnosti nezávislé a podléhá toliko zákonu. U nás takového ustanovení není a lze těžko hájit, že notář je při rozhodovací činnosti nezávislý. Zejména nelze takový závěr dovozovat z toho, že rozhodnutí stát. notářství přezkoumává soud, bylo-li napadeno opravným prostředkem ať řádným, či mimořádným, neboť tím se ani v jiných případech

⁷⁾ J. Horák, K otázce poměru řízení sporného a nesporného, Právní obzor 1927, str. 457, kde se dovolává Schrutky.

⁸⁾ Zákon v těchto případech neřešil nikde otázku nezávislosti notáře, ačkoliv propůjčoval jeho rozhodnutí účinky soudního rozhodnutí (§ 22 odst. 2 zák. č. 116/51 Sb., § 5 odst. 2 zák. č. 52/54 Sb.).

nestává orgán, jehož rozhodnutí může být takto přezkoumáváno (§ 244 o. s. ř.), orgánem nezávislým.⁹⁾

Druhý podstatný rozdíl mezi řízením před soudem a před stát. notářstvím záleží v tom, že v řízení před stát. notářstvím se rozhoduje monokraticky a na rozhodování se nepodílejí soudci, kteří vykonávají svou funkci vedle svého zaměstnání, kdežto v řízení soudním je jejich účast při rozhodování pravidlem (§ 36 o. s. ř.). Zmínili jsme se již dříve, že soudci z lidu se zvlášť výrazně uplatní při zjišťování skutkového stavu a vůbec tam, kde mohou využít svých životních zkušeností. (Není tedy zcela v souladu s tímto faktem, jestliže jsou soudci z lidu např. vyloučeni z vypořádání dědictví podle § 484 obč. zák. (které provádí stát. notářství, ač se tu stát. notářství řídí hledisky, pro jichž správné použití je právnická erudice celkem bezvýznamná [účelné využití věci a soulad se zájmy společnosti]).

Bylo by možno uvažovat i o tom, zda v řízení před stát. notářstvím není v některých ohledech zásada materiální pravdy uplatňována tak důsledně jako v řízení soudním. Leč tato otázka sama by vyžadovala podrobné studie. Nepochybně však má význam i ta skutečnost, že v řízení před stát. notářstvím není pravidlem jednání, jak je upraveno v § 115 odst. 1 o. s. ř.

Je pravda, že všechny tyto rozdíly jsou částečně setřeny tím, že o opravných prostředcích proti rozhodnutí stát. notářství rozhodují soudy. Ovšem právě jen částečně, neboť zdaleka ne všechna rozhodnutí stát. notářství jsou takto soudem přezkoumávána.

Měl tedy nepochybně zákonodárce dobré důvody pro to, že dává přednost tomu, aby o předurčující otázce bylo za určitých podmínek (tj. při spornosti skutkového základu) rozhodnuto jiným orgánem než stát. notářstvím. Může však být pochybné, zda je správný i způsob, jakým tuto zásadu dále provádí. Řekli jsme již úvodem, že se nezdá důsledné, jestliže se nakonec svěřuje rozhodnutí tomu orgánu, který předtím o téže otázce rozhodnout nesměl a byl povinen uložit účastníkům, aby vyvolali rozhodnutí jiného orgánu. Jak si počínal zákonodárce v podobné situaci v minulosti?

Zákon č. 100/31 Sb. neměl ustanovení o tom, jak nesporný soudce má postupovat, jestliže odkázání účastníků na řízení sporné nebo správní podle § 25 zák. zůstalo bez výsledku. Bylo však obecně přijímáno, že v tomto případě si musí předurčující otázku rozřešit sám.¹⁰⁾ Zákonodárce byl tu jen o to méně nedůsledný než dnešní, že odkázání účastníků na sporné či správní řízení neukládal v každém případě, nýbrž ponechával je úvaze nesporného soudce. Speciální ustanovení § 125 nesp. patentu

⁹⁾ Nelze jistě opomíjet ani skutečnost, že právě obecné povědomí o nezávislosti soudců je příčinou větší důvěry občanů v soudy než v jiné orgány v případech, kdy se cítí ve svých právech ohroženi či dotčeni.

Ostatně se nezdá zcela v souladu se současným nazíráním přiznávat nezávislost v rozhodování orgánu, který není volen.

¹⁰⁾ Srov. Komentář k cit. zákonu, Mičura—Moys, Bratislava 1944.

a § 331 o. s. ř. z r. 1950 týkající se odporujících si dědických přihlášek, která (stejně jako § 18 not. ř.) přímo ukládala nespornému soudci, pokud se týče soudci nebo notáři projednávajícímu dědictví, aby v případě takové kolize odkázali účastníka na sporné řízení, popřípadě na žalobu, řešila stav, který nastal při bezvýslednosti takového postupu, jinak: Pozůstalost se projednala bez ohledu na dědický nárok odkázaný na pořad práva (na žalobu). Toto řešení bylo nepochybně zcela důsledné a lze mu stěží co vytknout.¹¹⁾

Leč toto řešení je uskutečnitelné jen ve speciálních případech, kde rozhodnutí věci je možné i bez vyřešení prejudiciální otázky a kdy pak tato otázka ztrácí charakter otázky prejudiciální, jak je tomu právě v řízení o projednání dědictví při střetu odporujících si dědických nároků za platné zákonné úpravy projednání dědictví. Při obecné úpravě, jakou představuje § 18 not. ř., není ovšem takové řešení možné, neboť tato úprava se vztahuje i na případy, kdy rozřešení prejudiciální otázky je pro vlastní rozhodnutí stát. notářství nezbytné (např. otázka započtení toho, co za života zůstavitelova dědic od něho obdržel na svůj dědický podíl podle § 484 odst. 1 obč. zák., nebo otázka, jde-li o rodinný domek závisející na povaze některé místnosti jako obytné či neobytné a zda je třeba při výkonu prodejem tohoto domu postupovat podle §§ 80 a 81 not. ř. či 82 a 83 téhož). Pak ovšem patrně nezbyvá jiné řešení než to, pro něž se rozhodl zákonodárce, když přijal § 18 not. ř., nechtěl-li narušit základní pojetí úkolů a pravomoci stát. notářství jakožto orgánu v mezích své kompetence zásadně samostatného.¹²⁾ Ovšem teprve delší zkušenosti praxe ukáží, je-li toto ustanovení skutečně životné. Není-li totiž práva dát si vyřešit prejudiciální otázku soudem nebo jiným orgánem účastníky využíváno a dávají-li přednost méně nákladnému a rychlejšímu vyřízení st. notářstvím, pak může být de lege ferenda užitečnost tohoto ustanovení pochybná, zejména když je tu, jak bude dále vyloženo, vždy možná náprava v případě nesprávného vyřešení prejudiciální otázky.

Vraťme se však k platnému právnímu stavu. Podle § 18 not. ř. je podmínkou toho, aby stát. notářství mohlo v řízení pokračovat a rozhodnout i o sporné prejudiciální otázce, že účastník, jemuž to stát. notářství uložilo, nepodal ve stanovené lhůtě návrh na zahájení soudního, popřípadě

¹¹⁾ S principem, podle něhož se tu postupovalo, se setkáváme ostatně i v platné úpravě, a sice v ustanovení § 73 odst. 3 not. ř., kde st. notářství nemůže samo svým rozhodnutím nahradit odpíraný souhlas s vydáním předmětu úschovy, jestliže nebylo vyvoláno rozhodnutí soudu nebo jiného státního orgánu tento souhlas nahrazující, a musilo by žádost o vydání zamítnout.

¹²⁾ V tom směru je zajímavá polská úprava, kde v pozůstalostním řízení je pravomoc mezi soud a notářství dělena podle kritéria, zda se činností orgánu tvoří podklad vlastního rozhodnutí ve věci samé (soud) či jde-li o činnost charakteru spíše přípravného, resp. pomocného (notářství). I když se dědictví u soudu projednává v řízení „neprocesním“ (nesporném), je soud oprávněn rozhodovat v tomto řízení i takové spory vzniklé mezi účastníky, jichž rozřešení má vliv na výsledek pozůstalostního řízení. Proto polský kodex civilního řízení nepočítá s přerušением pozůstalostního řízení a odkázání na proces, tj. sporné řízení. (Podle Siedleckého, Zarys postępowania cywilnego, Varšava 1966.)

jiného řízení, v němž mělo být o oné otázce rozhodnuto. Ptáme se přirozeně, kterému z účastníků, mezi nimiž je ona otázka sporná, má být tato povinnost uložena.

Cit. ustanovení na to odpověď nedává. Ani § 25 zák. č. 100/31 Sb. nestanovil žádné pravidlo, podle něhož by měl v tomto ohledu soud pokračovat. Rozdíl mezi těmito dvěma ustanoveními obecné povahy je však v tom, že podle § 25 cit. zák. se na sporné nebo správní řízení odkazovali účastníci bez určení procesních úloh, takže bylo jejich věcí, kdo proti komu vystoupí, zatímco podle § 18 not. ř. má být určen účastník, který má vystoupit v úloze navrhovatele.

Ustanovení § 18 not. ř. je však nejpoužívanější v případech, pro něž dříve bylo dáno ustanovení zvláštní, totiž při střetu dědických práv. Sledujeme-li i zde historický vývoj úpravy této otázky, jsme svědky pozoruhodného zjednodušování příslušné normy: Od ustanovení § 126 nesp. pat., který dával podrobné konkrétní pravidlo pro pořad jednotlivých dědických nároků, přes § 331 o. s. ř. z r. 1950, který odvodil z předchozího pravidlo abstraktnější (menší pravděpodobnost dědického práva) až k § 18 not. ř., který nemá pravidlo žádné. Je to pochopitelné, neboť při obecné platnosti tohoto ustanovení by se s kritériem větší či menší pravděpodobnosti ve všech případech nevystačilo.

Z vylíčené situace lze však vyvodit některé upotřebitelné závěry: Především není podle mého názoru důvodu nepřidržet se v případech střetu dědických práv pravidla dříve platného, tzn. uložit zahájení sporu o toto právo tomu účastníku, jehož dědické právo se po objasnění provedeném stát. notářstvím jeví méně pravděpodobným. Uplatní se tak v jádře zdravá myšlenka, že riziku neúspěšného sporu má být vystaven spíše ten účastník, jehož pozice se jeví *prima vista* slabší, což ve svých důsledcích působí i jako procesní prevence. Tam, kde by ani toto kritérium věc nevyřešilo, bylo by patrně vhodné vycházet z toho, že zákonodárce preferuje dědění ze zákona před děděním ze závěti.¹³⁾

Obtížnější je nalézt nějaké obecnější pravidlo pro postup v ostatních případech. Rozhodně nelze hledat řešení v tom, že by se podání návrhu na zahájení řízení mělo ukládat tomu, kdo tvrdí skutečnost, jež se stala spornou.¹⁴⁾ Rozhodovala by tu čistě náhodná situace, kdo nějakou skutečnost tvrdí, přičemž by tvrzení téže skutečnosti (ve shora vyloženém smyslu) mohlo být jednou připisováno jednomu účastníku a podruhé jeho „odpůrci“, podle toho, bude-li formulováno pozitivně či negativně (např. při sporu o povinnost započtení na dědický podíl podle § 484 odst. 1 obč. zák., zda šlo či nešlo o obvyklé darování). Stejně tak pochybné by bylo ukládat povinnost zahájit řízení o prejudiciální otázku zásadně tomu, kdo má na věci větší zájem.¹⁵⁾ Odporovalo by to základní zásadě občan-

¹³⁾ Srov. Učebnice čs. občanského práva, Orbis 1965, díl 2, str. 490.

Z této zásady vycházela i judikatura za platnosti obč. zákoníka z r. 1950, např. R 108/56.

¹⁴⁾ Tak J. Dohnálek v článku Zjišťování skutečného stavu věci v řízení před st. notářstvím, Soc. soud. 6/65, str. 214.

¹⁵⁾ Tamže.

ského soudního řízení, jehož úkolem je právě chránit oprávněné zájmy občanů a organizací.

Úvahy o nutnosti řídit se v řízení před státním notářstvím zásadou hospodárnosti (§ 4 odst. 1 not. ř.) mluví pro závěr, že i v případech mimo kolizi dědických práv bude třeba dbát toho, aby uplatňováním nepodložených nároků nebylo řízení zdržováno. To všechno v souhrnu vede k závěru, že i zde bude východiskem úvaha, čím stanovisko je méně pravděpodobné. Podle mého názoru je nemístná obava, že se tím předbíhá stanovisku rozhodnutí orgánu, který by měl prejudiciální otázku řešit, když přece státní notářství předběžnou otázku v tomto stadiu posuzuje jen pro účel rozhodnutí, kterému účastníku uložit zahájení řízení u soudu nebo jiného orgánu. (Srov. dále.)

V některých případech musí rozhodnutí státního notářství o tom, kdo má podat návrh na zahájení řízení, vyznít zcela jednoznačně, poněvadž legitimaci k zahájení řízení bude v konkrétním případě mít vždy jen některý z účastníků (např. tvrdí-li dědic, že je dítětem zůstavitele, poněvadž mu svědčí domněnka podle § 54 odst. 2 zák. o rod., přičemž její předpoklady nebyly dosud zákonným způsobem [soudem] zjištěny).

Pochybnou je otázka, jak má státní notářství postupovat, jestliže na zahájení řízení o rozhodnutí prejudiciální otázky nemají účastníci závazný vliv.

Popírá-li např. jeden dědic dědické právo druhého, který je manželem zůstavitele, a tvrdí, že toto manželství je neplatné, pak není tento účastník legitimován k podání návrhu na zahájení řízení o neplatnosti manželství. (Legitimován by byl jen pozůstalý manžel v případech § 15 odst. 2 zák. o rod., kde neplatnost manželství lze uplatňovat i po jeho zániku. Ten však přirozeně nebude mít na tom zájem.)

V těch případech, kde neplatnost manželství může soud vyslovit i bez návrhu, je otázka, zda by státní notářství nemohlo, popř. nebylo povinno dát podnět k zahájení řízení o neplatnost manželství. Ustanovení § 18 not. ř. na tento případ nepamatuje, mám však zato, že by nebylo překážky, aby podle § 25 not. ř. zde bylo použito § 109 odst. 2 písm. c) o. s. ř., který takový postup připouští. Není to ovšem postup obligatorní, neboť podle cit. ustanovení není soudu ukládán, nýbrž je ponecháno jeho úvaze, zda bude takto postupovat.

Jen proto, že v praxi se vyskytly pochybnosti — podle mého názoru zbytečné — zdůrazňuji, že uložení podání návrhu na zahájení řízení o předurčující otázce lze jen účastníku řízení, nikoli osobě třetí. Svědčí o tom nejen doslov § 18 not. ř., nýbrž i skutečnost, že rozhodnutí státního notářství není pro toho, kdo nebyl účastníkem řízení, závazné (§ 25 not. ř. a § 159 odst. 2 o. s. ř., pro dědické řízení pak i zvláštní ust. § 48 not. ř.). To ovšem neznamená, že by prejudiciální otázka, s níž je např. dědic odkazován na soudní nebo jiné řízení, se nemohla týkat právního vztahu mezi dědicem a osobou třetí. Tak je tomu např. tehdy, zůstanou-li sporná aktiva nebo pasíva při zjišťování majetku zůstavitelova (§ 34 odst. 3 not. ř.). Nikdy však tu nemůže být na soudní nebo jiné řízení od-

kázán věřitel nebo dlužník zůstavitelův, pokud není účastníkem řízení.

V praxi se vyskytla otázka, na co má znít v těchto případech žalobní petit. Podle toho, který z dědiců bude na soudní řízení odkázán, bude se domáhat proti druhému určení, že sporná pohledávka nebo sporný dluh existují či neexistují. Nelze souhlasit s názorem, podle něhož by mělo být uloženo dědici, který tvrdí, že pohledávka vůči dlužníku do dědictví patří, aby žaloval dlužníka přímo na zaplacení, a dědici, který tvrdí opak, aby žaloval věřitele o určení, že jeho pohledávka do dědictví nepatří. Přehlíží se tu, že takto by se nedosáhlo závazného rozhodnutí prejudiciální otázky pro účastníky řízení o projednání dědictví, mezi nimiž tato otázka zůstala sporná, když soudní rozhodnutí by nebylo vydáno ve sporu mezi nimi, nýbrž ve sporu jednoho z nich s osobou třetí. Sluší podotknout, že účastníkem je ovšem i stát, jemuž připadlo dědictví jako odúmrtí. (Stejně za dřívějšího právního stavu R 22/54 a R 107/56.)

Konečně je třeba dodat, že v případě, že předurčující otázka byla již příslušným orgánem rozhodnuta, nebude místa pro postup podle § 18 not. ř., neboť stát. notářství bude se tu řídit ustanovením § 25 not. ř. a § 135 o. s. ř., tj. bude z rozhodnutí příslušného orgánu vycházet.

V

Uložením nezávazné povinnosti účastníku, aby podal návrh na zahájení řízení o předurčující otázce, nesmí být oddalováno podle zásady § 4 odst. 1 not. ř. vyřízení věci stát. notářstvím víc, než je nutno. Proto má stát. notářství, a to obligatorně, k podání návrhu na vydání rozhodnutí o předurčující otázce stanovit lhůtu pod sankcí, že jinak bude pokračovat v řízení, které za tím účelem přerušilo, a rozhodne i o této otázce. Jde o lhůtu soudcovskou, o níž podle § 25 not. ř. platí příslušná ustanovení obč. s. řádu (§§ 55 až 58). Zmínky zasluhuje jen to, že její zmeškání nebrání účastníku, aby se nedomáhal o prejudiciální otázce rozhodnutí u příslušného orgánu, a že to může učinit i dříve, než mu to bylo stát. notářstvím uloženo. V těchto případech se však vyžaduje průkaz naléhavého právního zájmu [§ 80 písm. c) o. s. ř.], který jinak je dán tím, že podání žaloby v určené lhůtě bylo stát. notářstvím účastníku uloženo.

Je samozřejmé, že stát. notářství nestanoví lhůtu k zahájení řízení, jestliže k zahájení dalo samo podnět, a omezí se na sledování, zda podnět měl výsledek.

Jestliže předurčující otázka byla soudem nebo jiným příslušným orgánem pravomocně (konečně) rozhodnuta, pokračuje stát. notářství v přerušném řízení a ve svém rozhodnutí vychází podle § 25 not. ř. a § 135 odst. 2 o. s. ř. z onoho rozhodnutí.

Nebyla-li tato otázka takto rozřešena, rozhodne o ní ve svém rozhodnutí, jež na jejím rozřešení je závislé, stát. notářství samo. Tato část ustanovení § 18 not. ř. vyvolává pochybnosti hned v několika směrech, přičemž všechny uvažované aspekty jsou ve vzájemné dialektické souvislosti.

Především, zda o prejudiciální otázce stát. notářství rozhoduje samostatně, to znamená odděleně od věci prejudikované (té, jež je na otázce prejudiciální závislá), či zda se tato otázka řeší až v rozhodnutí o otázce prejudikované. Je-li správná druhá eventualita, klade se další otázka, zda o prejudiciální otázce má být rozhodnuto ve výroku rozhodnutí o otázce prejudikované, či zda má být řešena jen v jeho odůvodnění. Prvou ani druhou otázku nezodpovíme spolehlivě bez toho, že budeme uvažovat, s jakými právními účinky je či má být rozřešení prejudiciální otázky spojeno. Pro úplnost je třeba konečně si ujasnit účinky právní moci rozhodnutí o otázce prejudikované a dále rozřešit otázku, jak má stát. notářství postupovat, jestliže řešení prejudiciální otázky je z jeho rozhodování vyloučeno.

Klíč k řešení všech těchto otázek je v odpovědi na otázku, jaké účinky jsou spojeny s rozhodnutím stát. notářství o prejudiciální otázce, tj. projevuje-li toto rozhodnutí účinky právní moci, jinými slovy, zda je závazné pro účastníky a všechny orgány, popřípadě pro každého ve smyslu § 159 odst. 2 o. s. ř. a § 25 not. ř. V odpovědi na tuto základní otázku je v teorii, zákonodárství i judikatuře celkem vzácná shoda¹⁶⁾ v tom smyslu, že v rozhodnutí, jež je závislé na řešení otázky prejudiciální, se o této otázce nerozhoduje závazně ani pro účastníky řízení. Je tedy řešení této otázky v tomto rozhodnutí co do účinků omezeno jen na věc, pro jejíž potřebu byla řešena, a to i pokud jde o účastníky tohoto řízení. Aby mohlo rozhodnutí o ní projevit účinky právní moci, musila by se stát předmětem samostatného řízení a rozhodnutí.

Jen skutečnost, že z této základní otázky a jejího řešení se nevychází dost důsledně, je příčinou toho, že na druhé dvě otázky se někdy odpovídá nesprávně. Jestliže řešení předurčující otázky může mít účinky jen pro účel rozhodnutí o věci prejudikované, tedy nikoliv nad meze dané tímto účelem, nesmí být o ní rozhodováno ve výroku rozhodnutí vzhledem k účinkům, jež by s tím byly podle § 159 odst. 2 o. s. ř. spojeny. To znamená ani ve výroku rozhodnutí, pro něž je otázkou předurčující, ani samostatným rozhodnutím, v němž se stát. notářství vyslovuje jen o ní.¹⁷⁾

Kdyby přesto stát. notářství takto nesprávně postupovalo, tj. rozhodlo o předurčující otázce samostatným rozhodnutím nebo ve výroku rozhod-

¹⁶⁾ Z literatury citujeme alespoň Horu: Soudní řízení nesporné, str. 83, Rintelena: Grundriss des Verfahrens ausser Streitsachen 1914, str. 31, a Grñu: Prejudicialita v civilním řízení, str. 42, který tuto shodu konstatuje; dále ustanovení § 25 odst. 1 zák. č. 100/31 Sb., které výslovně stanoví, že zjištění práva nebo právního poměru, na němž závisí rozhodnutí nesporného soudce, může se stát i v řízení nesporném, ale jen s účinky pro toto řízení, a konečně z judikatury k § 25 zák. č. 100/31 Sb. rozh. sb. Vážného, řada II, č. 6.

¹⁷⁾ Takový postup připouští např. Dohnálek v článku cit. v pozn. č. 15. Rovněž Komentář k obč. soud. řádu slov. vydání, díl II, str. 332, nevyklučoval, aby notářství rozhodlo o dědických nárocích sporných z právních důvodů samostatným usnesením, je-li to vhodné zejména se zřetelem na roční lhůtu § 560 obč. zák. z r. 1950. Tyto zřetele, stejně jako zřetele uvažované za podobné situace v rozhodnutí R 59/56 při určení, zda nemovitost patří do zemědělského podniku, nejsou však z hlediska platného právního stavu rozhodné, a nemohou otřást správností našeho závěru vyvozeného z obecně přijímané zásady.

nutí o otázce prejudikované, nebylo by možno podle mého názoru z takového nesprávného postupu vyvozovat žádné důsledky pro účinky právní moci rozhodnutí o předurčující otázce. Znamenalo by to docházet k rozdílným (a velmi závažným) důsledkům podle toho, zda stát. notářství se nahodile dopustilo čistě formálního pochybení, či zda postupovalo správně. (Srov. k tomu i rozhodnutí NS R 61/65, které vyslovilo správnou zásadu, že posouzení předběžné otázky nemůže být v žádném případě vyjádřeno formou výroku a založit tak překážku věci rozsouzené. Může se projevit jen ve způsobu rozhodnutí o věci samé a může být uvedeno jen v důvodech rozhodnutí.)

Z těchto úvah plyne, že text ustanovení § 18 not. ř. je nepřesný potud, pokud mluví o rozhodnutí stát. notářství i o této skutečnosti, tj. o předurčující otázce, neboť ve skutečnosti nejde o rozhodnutí v technickém slova smyslu, nýbrž jen o rozřešení této otázky pro účely vlastního rozhodnutí, tedy jen v důvodech.¹⁸⁾

Vycházíme-li z této zásady, pak musíme dospět k závěru, že pravomocné rozhodnutí státního notářství o otázce prejudikované nebrání tomu, aby bylo znovu jednáno a rozhodnuto o otázce prejudiciální před orgánem k tomu povoláním a aby o ní bylo rozhodnuto jinak, než jak byla řešena v rozhodnutí stát. notářství. Osvětleme si důsledky tohoto závěru na příkladu: Státní notářství potvrdilo nabytí dědictví dědici A, poněvadž si samo rozřešilo spornou prejudiciální otázku dědicem B tvrzené dědické nezpůsobilosti dědice A, v tom smyslu, že tu tato nezpůsobilost není. Může se dědic B domáhat u soudu žalobou určení, že dědic A je (či byl) k dědění nezpůsobilý a vyslovení důsledků z toho plynoucích (a jakých)? Podle zásady shora vylíčené by nemělo být o kladné odpovědi pochybnosti. Věc se nám však komplikuje ustanovením § 48 not. ř., které se ovšem týká jen projednání dědictví. To stanoví, že rozhodnutí stát. notářství nebrání mimo případ, kdy byla provedena likvidace dědictví, tomu, kdo nebyl účastníkem dědického řízení, z něhož rozhodnutí vzešlo, aby se domáhal svého práva v občanském soudním řízení. Toto ustanovení však neříká nic jiného, nežli co platí podle ustanovení jiných. Subjektivní meze právní moci, tj. omezení jejích účinků na účastníky řízení, jsou stanoveny v § 159 odst. 2 o. s. ř. (§ 25 not. ř.). Výjimka týkající se likvidace dědictví je pak normována v § 44 odst. 3 not. ř., podle něhož pravomocným skončením likvidace zaniknou proti dědicům neuspokojené pohledávky věřitelů. Toto zjištění nás opravňuje k tomu, abychom věc řešili tak, jako by ustanovení § 48 not. ř. zde nebylo. Poněvadž pak účinky věci rozsouzené se vztahují jen na otázku, o níž bylo rozhodnuto ve výroku rozhodnutí, není překážky, aby dědic B se domáhal zvláštním sporem určení dědické nezpůsobilosti dědice A a vyslovení důsledků z toho plynoucích, přestože dědictví bylo pravomocně potvrzeno dědici A. Důsledky kladného určení se posoudí podle § 485 obč. zák., neboť to nero-

¹⁸⁾ Na nutnost rozlišování těchto termínů (rozřeší – rozhodne) upozorňuje i Rolko v článku cit. v pozn. 1), v němž uvádí i příklady toho, jakým způsobem o předběžné otázce st. notářství samo „rozhodne“.

zeznává, jakým způsobem se zjistilo po projednání dědictví, že oprávněným dědicem je někdo jiný (zda za účasti této jiné osoby v řízení o projednání dědictví, či bez ní). Vyslovení těchto důsledků pak nijak nenaruší účinky právní moci rozhodnutí o potvrzení dědictví, neboť se zjištěním oprávněného dědice jsou spojeny jen zvláštní následky stanovené v § 485, popř. § 486 obč. zák.

Jen při takovémto pojetí dosáhneme rovnováhy mezi účinností ochrany práv účastníků občanskoprávních vztahů v případech, kdy využili možnosti domáhat se rozhodnutí předurčující otázky u soudu nebo jiného orgánu, a případy, kdy notářství o ní rozhodlo samo. Je to nutné tím spíše, že v případech, kdy taková otázka je sporná jen po stránce právní, by jinak takové možnosti vůbec neměli, neboť tu stát. notářství, jak jsme dříve vyložili, je na soudní nebo jiné řízení odkázat ani nesmí. Je ostatně možno poukázat i na to, že judikatura vesměs připouštěla (byť i se týkala § 331 o. s. ř. z r. 1950 — nová o této otázce zatím není) podání žaloby o určení prejudiciálního právního vztahu i po uplynutí lhůty stanovené stát. notářstvím (dříve soudem). Nehledě k tomu, podle zákonné úpravy platné před účinností not. ř. zůstala předurčující otázka nerozřešena, nebyla-li žaloba, na níž byl dědic odkázán, podána ve stanovené lhůtě. Státní notářství (původně soud) tu projednalo dědictví bez ohledu na tohoto dědice, aniž tedy jeho dědické právo zkoumalo.

Zbývá ještě rozřešit otázku, jak má stát. notářství postupovat, jestliže není oprávněno posoudit nějakou otázku ani jako prejudiciální (§ 135 o. s. ř., § 25 not. ř.), a kdy tedy podle poslední věty § 18 not. ř. o ní nemůže „rozhodnout“ samo, když pokus o to, aby byla rozhodnuta soudem nebo jiným orgánem, zůstal bez výsledku.

Jde o otázku, zda byl spáchán trestný čin, provinění nebo přestupek a kdo jej spáchal, a o otázky osobního stavu.

Není pochyb o tom, že taková situace nemůže být překážkou tomu, aby stát. notářství vyřídilo věc, k jejímuž projednání a rozhodnutí je podle zákona povoláno.

Pokud jde o prvou otázku, bude např. aktuální tehdy, stane-li se spornou dědicova způsobilost dědit po zůstaviteli proto, že se tvrdí, že se dopustil úmyslného trestního činu proti zůstaviteli nebo blízkým osobám uvedeným v § 469 obč. zák. Ustanovení § 135 odst. 1 o. s. ř. nebrání tomu, aby si civilní soud nebo notář mohli učinit sami úsudek o tom, zda někdo jednal tak, že jeho jednání třeba posuzovat jako spáchání trestného činu. Z tohoto úsudku smí však vyvodit jen příslušné civilněprávní následky, jakým je např. dědická nezpůsobilost, neboť jinak by zasahoval do pravomoci vyhrazené soudu trestnímu. Jakmile však se o této otázce pravomocně vyslovil trestní soud v ten smysl, že trestný čin, jak je popsán v § 469 obč. zák., spáchán byl, je tím stát. notářství vázáno. Zprošťující výrok trestního soudu ovšem tento závazný účinek podle § 135 o. s. ř. nemá.

Z otázek osobního stavu budou aktuální patrně jen otázka platnosti manželství a otázka otcovství, a to asi jen v řízení o projednání dědictví.

Nebyla-li otázka platnosti zůstavitelova manželství vyřešena rozhodnutím soudu, bude musit stát. notářství vycházet z toho, že manželství bylo platné, neboť z celé koncepce neplatnosti manželství a jejího uplatnění, jak se podává ze zákonné úpravy (§§ 11 až 17 zák. o rod., zejména z ustanovení § 15 odst. 1, podle něhož nelze manželství, které zaniklo, prohlásit za neplatné), plyne, že manželství uzavřené za okolností, jež zakládají jeho neplatnost, se považuje za platné, dokud jeho neplatnost nevyslovil soud.¹⁹⁾

Podobně tomu bude s otázkou existence právního vztahu otcovství mezi zůstavitelem a dědicem. Dokud není předepsaným způsobem (§§ 57–62 zák. o rod.) vyvrácena zákonná domněnka svědčící pro otcovství zůstavitele vůči dědici podle §§ 51 až 53 zák. o rod., musí stát. notářství vycházet z toho, že právní vztah otcovství tu existuje. Naopak musí vzít za základ svého rozhodování skutečnost, že tu právní vztah otcovství není, jestliže tu nejsou předpoklady §§ 51 až 53 cit. zák. a otcovství nebylo určeno soudním rozhodnutím podle §§ 54–56 cit. zák.

ИНДРЖИХ ГРДЛИЧКА

Преюдициальные вопросы в нотариальном производстве

РЕЗЮМЕ

В этой статье автор рассматривает проблему преюдициальности, в частности, как она проявляется во взаимоотношениях между нотариальными действиями и решениями суда или же иного органа. Этот вопрос является интересным не только с теоретической точки зрения, но и актуальным, потому что на практике возникают разные неясности.

С целью осветления некоторых исследуемых проблем в статье излагается развитие правовой регламентации, предшествующей норме § 18 действующего Положения о нотариате. Автор прежде всего определяет условия допустимости действия согласно указанной норме, которое заключается в том, что государственный нотариат должен предоставить участнику возможность разрешить „спорный факт“, от которого зависит решение государственного нотариата, в судебном или ином производстве. Автор также исследует, что следует понимать под термином „спорный факт“, и приходит к выводу, что это преюдициальный вопрос, т. е. юридический факт (право, правовое отношение), существование или отсутствие которого могло бы повлиять на разрешение дела, рассматриваемого судом (в данном случае государственным нотариатом), который сам может быть предметом судебного или иного производства, следовательно, не только фактическое обстоятельство.

Автор приходит к выводу, что случай, когда государственный нотариат не может принять решение, существует лишь тогда, когда имеет место спорная фактическая основа преюдициального вопроса, следовательно, не только юридическая оценка. Однако автор обращает внимание на то, что необходимо различать случаи, когда речь идет о спорном преюдициальном вопросе, от случаев, когда имеет место лишь фактическое обстоятельство.

В статье рассматривается также значение соглашений, указанных в § 18 Положения о нотариате, с учетом принципа материальной истины.

В дальнейшей части статьи исследуются причины, которые вели законодателя к тому, что было оказано предпочтение разрешению преюдициального вопроса иным органом. Автор обращает внимание на тот факт, что в Чехословакии (в отличие от СССР) не гарантируется независимость нотариуса при принятии решения, и что при принятии решения государ-

¹⁹⁾ Jinde jsem již vyložil (Systematická a zejména funkční komplementárnost předpisu hmotného a procesního občanského práva, Právnícké štúdie 1966, seš. 2, že dikce § 13 odst. 2 a zvláště § 14 odst. 2 zák. o pr. rod., že k výroku o neplatnosti manželství nedojde a takové manželství se stane platným, není přesná.

ственным нотариатом применяется монархический принцип, тогда как при принятии решения судом применяется принцип коллегиальности, а также на некоторые другие особенности нотариального производства.

Автор решает некоторые вопросы, на которые норма § 18 Положения о нотариате не дает прямого ответа, а именно: на кого может государственный нотариат возложить, чтобы он обратился для разрешения спорного преюдициального вопроса в суд или иной орган, как должен государственный нотариат поступить в тех случаях, когда участники не могут влиять на решение преюдициального вопроса, как должно быть написано исковое заявление для решения преюдициального вопроса и т. п.

В статье подробно разбирается способ разрешения того случая, когда преюдициальный вопрос должен решить государственный нотариат сам, а также проводится анализ того, решает ли преюдициальный вопрос государственный нотариат самостоятельно, т. е. отдельно от рассматриваемого дела либо преюдициальный вопрос разрешается при решении основного вопроса. Если является правильной вторая возможность, то возникает вопрос, может ли решение о преюдициальном вопросе содержаться в резолютивной части решения по основному вопросу или лишь в его мотивировочной части. В статье говорится также о правовых последствиях, с которыми связано или должно быть связано разрешение преюдициального вопроса и, наконец, о правовых последствиях вступления в законную силу решения по основному вопросу и как поступать, если разрешение преюдициального вопроса исключено из круга действий государственного нотариата.

Lidská činnost v oblasti výchovy klade na jedince, ale též na společnost a její požadavky. Jde o činnost poměrně složitou, mající svá specifika, vyžadující promyšleného postupu a svým způsobem značné odbornosti. A přece, ač základní východiska jsou známa a společensky akceptována, právě v této oblasti je stále mnoho neujasněného a zdaleka nejde o oblast bezkonfliktních lidských vztahů. Naopak — konfliktních společenských situací v souvislosti s výchovnou činností spíše přibývá a v neposlední řadě přibývá i těch, jež jsou předvídaný právními předpisy a jejich řešení je svěřeno státnímu orgánu.

V naší úvaze se budeme pochopitelně zabývat jen některými problémy v oblasti rodinné výchovy, a to těmi, které souvisejí se současnou právní úpravou a vykytují se tudíž i v praxi — zejména soudní. Předem bychom však chtěli alespoň naznačit některé výchovní myšlenky obecnějšího charakteru, tak jak se nám to jeví potřebné z hlediska dalšího speciálního výkladu zaměřeného na problematiku právní.

1. SPOLEČENSKÁ PROBLEMATIKA

Již od konce neválečného století můžeme pozorovat stále intenzivnější společenskou účast na výchově ze strany státu a jeho organizací. Masová výchova, prováděná dříve zejména církevními organizacemi, přebírá nyní svůj vybraný charakter a v souvislosti s rozvojem výchovné práce státu dochází i pokud jde o církevní výchovné působení k mnohým změnám. Tak je tomu pochopitelně ve vyspělých kapitalistických státech v tehdejší době.

Společenské změny a v neposlední řadě též změny v oblasti společenského výchovného působení mají pochopitelně též podstatný vliv na vý-